

**Dževdet Šošić
Husejn Musić**

**UDK 37.064
37.015.3**

**LJUDSKI KVALITETI NASTAVNIKA KAO DETERMINANTA ODNOSA IZMEĐU
UČENIKA I NASTAVNIKA U NASTAVI**

Izvorni naučni rad

Sažetak

Imajući u vidu dosadašnja iskustva u nastavnoj praksi, koja nam ukazuju da odnosi između učenika i nastavnika nisu kakvi bi trebali biti, pa se često negativno odražavaju na sam kvalitet i ishode nastave. Ono što proizilazi iz ovog problema jesu česti nesporazumi, sukobi u komunikaciji i interakciji između učenika i nastavnika, što predstavlja dovoljan argument da se temeljitije istraži ovaj problem. Konkretnije rečeno, istraživanje indikatora modaliteta *ljudskih kvaliteta* osobina nastavnika kao determinante odnosa između učenika i nastavnika, ima za cilj da se dobivenim rezultatima aktuelizira važnost ovog problema u odgojno-obrazovnom procesu, učini ga predmetom svakodnevnih propitivanja, kontinuiranog rada i za rezultat ima demokratizaciju odnosa između neposrednih faktora nastave, a samim tim i unapređivanje cjelokupnog odgojno-obrazovnog procesa.

Ključne riječi: nastava, učenik, nastavnik, odnos, ljudski kvaliteti

**HUMAN QUALITY OF TEACHERS AS A DETERMINANT BETWEEN
STUDENTS AND TEACHERS IN TEACHING PROCESS**

Scientific work

Summary

Taking into account the experience of teaching practice that we suggest that the relationships between pupils and teachers are not as they should be and the negative impact to the quality and outcomes of teaching. What follows from this problem are frequent misunderstandings, conflicts in communication, interaction between pupils and teachers, which is a strong argument to thoroughly investigate this problem. More specifically, the survey indicators modalities authoritarian and a democratic style of work to be the determinants of the relationship between pupils and teachers, aims to compare the obtained results triggers the importance of this problem in the educational process, make it the subject of questioning daily, continuous work and resulted in the democratization direct relationship between the factors of teaching and thus improve the overall educational process.

Keywords: teaching, student, teacher, relationship, human quality

1. UVOD

Odnose u školi možemo najkraće definirati kao interakcijske utjecaje koji se odvijaju među učesnicima tokom školskog života i rada. Iz navedene definicije odnosa u školi možemo zaključiti da se specifičnost odgojno-obrazovnog rada zasniva na kvaliteti uspostavljenog odnosa između faktora nastavnog procesa, u našem slučaju radi se o aktivnosti i odnosu na relacijama između nastavnika i učenika, učenika i učenika, nastavnika i nastavnog sadržaja, učenika i nastavnog

sadržaja uz međusobno djelovanje. Kada ove aktivnosti postanu svjesne, namjerne za partnere, za učenike i nastavnika kao neposredne učesnike u odgojno-obrazovnom procesu, kada nose određena znanja, dolazi do uspostavljanja komunikacijsko-interakcijskog utjecaja, koji čine suštinu odnosa između neposrednih učesnika nastavnih i ostalih aktivnosti u školi. U našem radu *odnos* između učenika i nastavnika najkraće možemo pojmovno odrediti kao njihovo međuzavisno opažanje, doživljavanje, reagiranje i postupanje u međusobnim kontaktima i interakcijama u procesu nastave, u školi i van nje.

1.1. Osobine nastavnika

Platonova misao izrečena gotova prije dvije hiljade i petsto godina, koja glasi: *Država neće mnogo štetovati ako obučar nema pojma o svom zanatu, ali ako nastavnici budu rđavo ispunjavali svoje obaveze, onda će stvoriti pokoljenje neznanica i poročnih ljudi, koji će upropastiti budućnost otadžbine.* (prema: Džaferović, DŽ., 1968: 347), u izvjesnoj mjeri apsolutizira ulogu nastavnika, ona je u izvjesnoj mjeri istinita i aktualna još i dan danas, jer kretanja u društvu i danas u velikoj mjeri zavise upravo od stvaralačkih sposobnosti mladih generacija, njihovog pravilnog odgajanja i obrazovanja.

Nastavnik - učitelj (engl. teacher, njem. Lehrer, rus. učitelj) je osoba kojoj društvo i prosvetne vlasti priznaju da je kvalifikovana za obrazovanje i odgajanje djece, omladine i odraslih (Pedagoška enciklopedija, 1989: 103). Međutim, u nekim zemljama nazivaju nastavnike i učitelje i u školama drugog stupnja. Analizirajući bogato pedagoško naslijeđe uočili smo različite termine za osobe koje se bave odgojem i obrazovanjem.

Sumerani su učitelje zvali umija (brat, prijatelj, stariji čovjek koji poučava.), Hebreji rabin (učitelj, židovski sveštenik, učenjak, znanstvenik,), stari Atinjani didaskali (didaskalija - nauk), a Grci gramatikos, ali se nešto kasnije, kao i kod Rimljana, javlja izraz pedagog (paidagogos, paidos - dijete, dječak i agein - voditi). Zvanje učitelj u užem smislu pojavilo se u elementarnim školama i zadržao kao pojam u osnovnim školama do danas.

Nastavnik je stručno-pedagoški osposobljeno lice za planiranje, pripremanje i izvođenje didaktičko-metodički utemeljenog, složenog i dinamičkog nastavnog, odnosno cjelokupnog vaspitno-obrazovnog rada u školskoj ili drugoj pedagoškoj instituciji (Grupa autora, 1999: 97).

Iz navedenih definicija navedenih u stručnoj literaturi jasno proizilazi da je nastavnik centralna figura i ključni faktor nastave i cjelokupnog odgojno-obrazovnog procesa. Znači, nastavnik je stručna osoba, neposredan faktor nastave koji planira, priprema, programira, usmjerava i rukovodi nastavnim procesom i njegovom realizacijom.

Nastavnik također pomaže učenicima u učenju i snosi odgovornost za ishode nastavnog procesa, te smatramo neophodnim da se, u kontekstu izučavanja odnosa između učenika i nastavnika, poseban akcenat stavi na osobine ličnosti nastavnika. U određivanju osobina dobrog nastavnika Džersajld (A. Jersild) je utvrdio sljedeće kvalitete:

- *ljudske kvalitete*: ljubaznost, veselost, prirodnost, društvenost, dobro raspoloženje, smisao za humor,
- *kvalitete koji se odnose na stav prema disciplini*: da je fer, pravedan, postojan, discipliniran, nepristrasan,
- *fizičke kvalitete*: fizička privlačnost, prijatan glas, urednost, mladolikost, dobro zdravlje,
- *nastavničke kvalitete*: dobro poznavanje struke, pomaganje učenicima, postupanje u interesu učenika, da je zanimljiv i entuzijasta, da umije zainteresirati učenike, da predaje jasno, pregledno i da naglašava ono što je bitno (Pedagoška enciklopedija, 1989: 103). Smatramo da savremene civilizacijske promjene zahtijevaju potpuno drugačiju osobu u liku nastavnika, koji, prije svega, treba biti odgajatelj, saradnik, voditelj, organizator, koordinator, eksperimentator, praktičar, mentor, savjetodavac, planer, programer, inovator, predavač, ocjenjivač, dijagnostičar, stručno obrazovana ličnost, kao i posjedovati ljubav prema djeci i sl.

Ranije navedenim kvalitetima nastavnika mogu se pridodati i široka opća kultura, pedagoška obrazovanost, ljubav prema svom pozivu i djeci, stalna težnja za stručnim usavršavanjem i sl., koje su potrebne za sam proces odgoja i obrazovanja, a samim tim determiniraju izgrađivanje adekvatnih odnosa između učenika i nastavnika.

2. METOD RADA

2.1. Problem, predmet, cilj i zadatak istraživanja

Problem našeg istraživanja bio je da proučimo i istražimo modalitet *ljudski kvaliteti* u okvirima ličnih osobina nastavnika kao determinante odnosa koji utječu na kvalitet nastave, njenu efikasnost, komunikaciju, interakciju i odnose između neposrednih faktora nastave.

Predmet istraživanja bio je da istražimo, proučimo i razmotrimo prisutnost i ispoljavanje indikatora modaliteta *ljudski kvaliteti* osobina nastavnika, koji bitno determiniraju komunikaciju, interakciju i odnose između učenika i nastavnika, najčešće uzroke poremećaja koji determiniraju sukobe i nesporazume u nastavi.

Cilj je bio da primjenom instrumenata istraživanja identificiramo prisutnost ispoljavanja najčešćih indikatora modaliteta *ljudski kvaliteti* osobina nastavnika, koji determiniraju odnose između učenika i nastavnika u nastavi, a zadatak da primjenom instrumenata i obradom dobivenih rezultata utvrdimo da li postoje značajna odstupanja u empirijskim i očekivanim frekvencijama procjene učenika seoskih, prigradskih i gradskih škola indikatora modaliteta *ljudski kvaliteti* osobina nastavnika, koji determiniraju odnose između učenika i nastavnika u nastavi.

2.2. Hipoteza istraživanja

Hipotezom u istraživanju pretpostavili smo da su slučajna odstupanja empirijskih od očekivanih frekvencija u rezultatima procjena učenika seoskih, prigradskih i gradskih škola indikatora modaliteta *ljudski kvaliteti* ličnih osobina nastavnika, koji determiniraju odnose između neposrednih faktora u nastavi.

2.3. Metode, tehnike i instrumenti istraživanja

U ovom istraživačkom radu primjenjivali smo sljedeće metode istraživanja: *metodu teorijske analize, servej metodu i deskriptivnu metodu*. Da bi došli do konkretnih podataka, koji su bili bitni za naš problem istraživanja, koristili smo tehnike skaliranja, analizu pedagoške dokumentacije, sređivanje i statističku obradu podataka. Skalom procjene, koju smo sami konstruirali, utvrđeni su stavovi, mišljenje, frekvencije procjena učenika prisutnosti ispoljavanja indikatora modaliteta *ljudski kvaliteti* osobina nastavnika, koji determiniraju odnose između učenika i nastavnika u nastavi.

2.4. Populacija i uzorak ispitanika

Populaciju našeg istraživanja činili su učenici sedmih razreda osnovnih škola koje rade po bosanskom nastavnom planu i programu grada Mostara u Hercegovačko-neretvanskom kantonu. 22 osnovne škole u gradu Mostaru, sa oko 9971 učenikom, raspoređenih u odjeljenja I-VIII razreda, rade po ovom planu i programu. Nastavu u VII razredu pohađa 933 učenika. Uzorkom istraživanja bili su obuhvaćeni učenici triju gradskih, prigradskih i seoskih škola, a ukupan broj učenika koji je bio obuhvaćen je 471 ili 50,48% , što znači da je svaki drugi učenik VII razreda obuhvaćen istraživanjem. Pošto uzorak nije ni prevelik ni premali, u istraživanju smo koristili i račun s postotcima, jer smo smatrali da ćemo dobiti rezultate koji mogu dati prilično sigurnu sliku

i ukazati na bitna obilježja odnosa između učenika i nastavnika u nastavnoj praksi škola obuhvaćenih istraživanjem.

3. REZULTATI I DISKUSIJA

U našem empirijskom istraživanju zadatak je bio da analizom pokazatelja procjena učenika i nastavnika u seoskim, prigradskim i gradskim školama, prisutnosti indikatora modaliteta *ljudski kvaliteti* osobina ličnosti nastavnika, koji determiniraju odnose između učenika i nastavnika.

Procjenu indikatora modaliteta *ljudski kvaliteti* osobina nastavnika učenici su vršili skalom procjene, gdje su procjenjivali prisutnost i ispoljavanje indikatora navedenog modaliteta u procesu nastave tako što znakom X ili na neki drugi način u predviđenom prostoru izjašnjavali se o učestalosti ispoljavanja, i to u ćelijama: kod svih nastavnika - A, kod većine nastavnika - B, ne mogu procijeniti - C, kod manjeg broja nastavnika - D i kod nijednog nastavnika - E. Odgovore učenika bodovali smo u ćeliji A = 5, B = 4, C = 3, D = 2 i E = 1 bod. U narednom dijelu našeg rada tabelarno i grafički smo prikazali rezultate procjena učenika seoskih, prigradskih i gradskih škola prisutnosti indikatorima modaliteta *ljudski kvaliteti* osobina nastavnika u nastavi, zatim zbirne pokazatelje, ukratko ih analizirali, uporedili i grafički prikazali.

3.1. Procjene učenika prisutnosti indikatora modaliteta *ljudski kvaliteti* osobina nastavnika kao determinante odnosa u nastavi

Učenici su u okviru modaliteta *ljudski kvaliteti* nastavnika procjenjivali indikatore u skali procjene pod brojem 6 : orgionalnost, uzbudljivost, neubičajenost; 7 : nestabilnost, hirovitost, osjetljivost; 11: stabilnost, pristupačnost, uravnoteženost; 12: spokojnost, staloženost, strpljivost; 13: egoizam, zatvorenost, nepovjerljivost; 14: nepristupačnost, nedruštvenost, netolerantnost; 15: demokratski, otvorenost, društvenost; 21: sklonost podilaženju; 28: razdražljivost, gnjev, osvetoljubivost; 29: agresivnost, nestrpljivost i nesigurnost. Rezultate procjene učenika o učestalosti ispoljavanja osobina u okviru modaliteta *ljudskih kvaliteta* nastavnika prikazali smo u Tabeli broj 1.

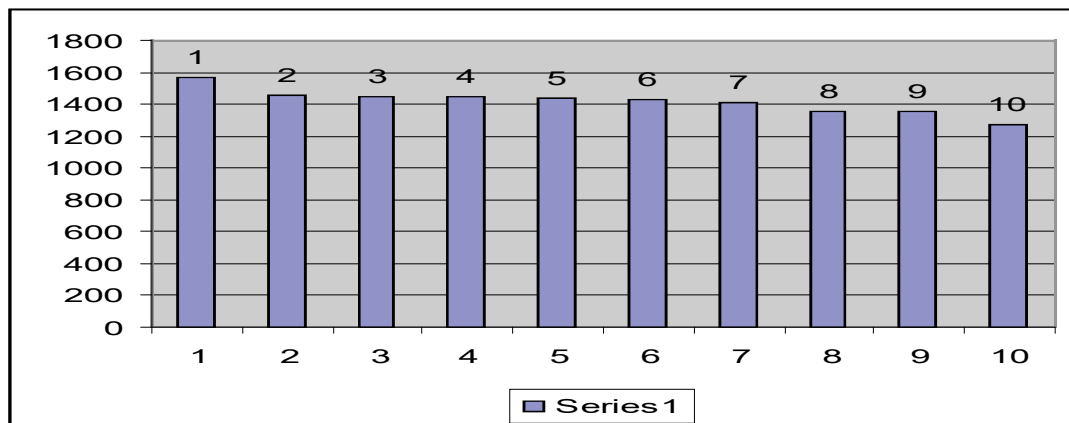
Tabela 1. - Procjena učenika indikatora modaliteta *ljudski kvaliteti* nastavnika

Gradske, prigradske i seoske škole - Zbirni rezultati														
I N D.	Lične osobine nastavnika: Ljudski kvaliteti											SV	SV bod	ra ng
	A		B		C		D		E					
	f	fx5	f	fx4	f	fx3	f	fx2	f	fx1				
7	68	340	139	556	161	483	87	174	16	16	471	1569	1	
29	66	330	127	508	131	393	82	164	65	65	471	1460	2	
28	66	330	122	488	137	411	77	154	69	69	471	1452	3	
6	56	280	106	424	162	486	113	226	34	34	471	1450	4	
14	43	215	131	524	146	438	114	228	37	37	471	1442	5	
11	30	150	158	632	131	393	106	212	46	46	471	1433	6	
21	53	265	109	436	150	450	101	202	58	58	471	1411	7	
12	21	105	141	564	126	378	129	258	54	54	471	1359	8	
13	34	170	119	476	136	408	119	238	63	63	471	1355	9	
15	36	180	87	348	117	351	163	326	68	68	471	1273	10	
SV	473	2365	1239	4956	1397	4191	1091	2182	510	510	471	14204		

Od navedenog broja učenika (Tabela 1) za ranije navedene indikatore *ljudskih kvaliteta* ličnih osobina nastavnika, izjasnilo se za prisutnost kod svih nastavnika - 473 (10,04), kod većine nastavnika - 1239 (26,30), ne mogu procijeniti - 1397 (29,66), kod manjeg broja nastavnika - 1091 (23,16) i kod nijednog nastavnika - 510 (10,82) učenika. Procjena učenika indikatora o modalitetu

ljudski kvaliteti nastavnika, u nastavnoj praksi, nameće zaključak da je identificirana njihova učestalost u ispoljavanju i prisutnost u radu „kod svih i većine nastavnika, u 36,34% slučajeva; a „kod manjeg broja i nijednog nastavnika“ 33,98%; 29,66% učenika se izjasnilo da ne mogu identificirati i procijeniti prisutnost indikatora ličnih osobina nastavnika u nastavnoj praksi. U Grafikonu broj 1 prikazali smo rang procjena učenika indikatora modaliteta *ljudski kvaliteti* osobina ličnosti nastavnika kao determinante odnosa u nastavi.

Grafikon 1.- Rang procjena učenika indikatora modaliteta *ljudski kvaliteti* nastavnika

U procjeni učenika (seoskih, prigradskih i gradskih škola,) o osobinama nastavnika, prvi rang, tj. dominirajuća osobina, je pod rednim brojem 1, koja glasi da je kod nastavnika prisutna nestabilnost, hirovitost, osjetljivost. Indikator pod rednim brojem 2, tj. agresivnost, nestrpljivost i nesigurnost, zauzimaju 2. Rang, a indikator pod rednim brojem 3 - razdražljivost, gnjev i osvetoljubivost treći. Prisutnost indikatora vezan za demokratičnost, otvorenost, društvenost kod nastavnika, prema procjeni učenika, zauzimaju deseti, tj. posljednji rang. Naš zadatak istraživanja bio je da statističkom obradom dobivenih rezultata utvrdimo da li su odstupanja dobivenih empirijskih frekvencija u odgovorima učenika slučajna od očekivanih, u procjeni indikatora modaliteta *ličnih osobina nastavnika* kao determinante odnosa računali smo Hi-kvadrat test. Dobivene vrijednosti Hi-kvadrat testa, frekvencija procjene učenika indikatora o modalitetu *ljudski kvaliteti* nastavnika prikazali smo u Tabeli broj 2.

Tabela 2.- Osobine nastavnika - ljudski kvaliteti: vrijednost χ^2

Škole	A		B		C		D		E		SV	χ^2	df
	f0	ft	f0	ft	f0	ft	f0	ft	f0	ft			
seoske	193	152	375	397	427	448	367	347	148	163	1510		
prigrad.	112	162	459	424	488	478	359	369	192	174	1610		
gradske	168	160	405	418	482	472	365	365	170	172	1590		
SV	473		1239		1397		1081		510		4710	9,38	8

Izračunata vrijednost $\chi^2=9,38$ na nivou značajnosti od 0,05 ne prelazi graničnu vrijednost $\chi^2=15,50$ za $df=8$ stepeni slobode, zaključujemo da odstupanja u procjeni učenika indikatora o modalitetu *ljudski kvaliteti nastavnika*, iskazana u empirijskim frekvencijama, od očekivanih su slučajna. Na nivou značajnosti 0,01 izračunata vrijednost $\chi^2=9,38$. je manja od granične vrijednosti $\chi^2=20,09$, za $df=8$ stepeni slobode, što znači da razlika između empirijskih i teorijskih frekvencija na ovom nivou nije značajna, odnosno da odstupanja u procjeni učenika indikatora o modalitetu *ljudski kvaliteti nastavnika*, iskazana u empirijskim frekvencijama, su slučajna. Pošto nismo izračunavanjem χ^2 utvrdili značajna odstupanja empirijskih od očekivanih frekvencija, hipotezu vezanu za procjenu indikatora modaliteta *ljudski kvaliteti* nastavnika o ličnim osobinama

nastavnika potvrđujemo. Dakle, većina učenika procijenila je da su u nastavnoj praksi osnovne škole dominantnije osobine nastavnika koje ne podstiču uspostavljanje demokratskih odnosa u nastavi i slobodnim aktivnostima. U frekvencijama procjena učenika iz tri socijalne sredine (seoske, prigradske i gradske škole) nisu utvrđena značajna odstupanja u empirijskim i teorijskim frekvencijama, odnosno da su odstupanja u procjeni učenika indikatora o modalitetu *ljudski kvaliteti* ličnih osobina nastavnika, iskazana u empirijskim i teorijskim frekvencijama, slučajna.

3.2. Procjene učenika prisutnosti indikatora modaliteta *ljudski kvaliteti* negativnih i pozitivnih osobina nastavnika kao determinante odnosa u nastavi

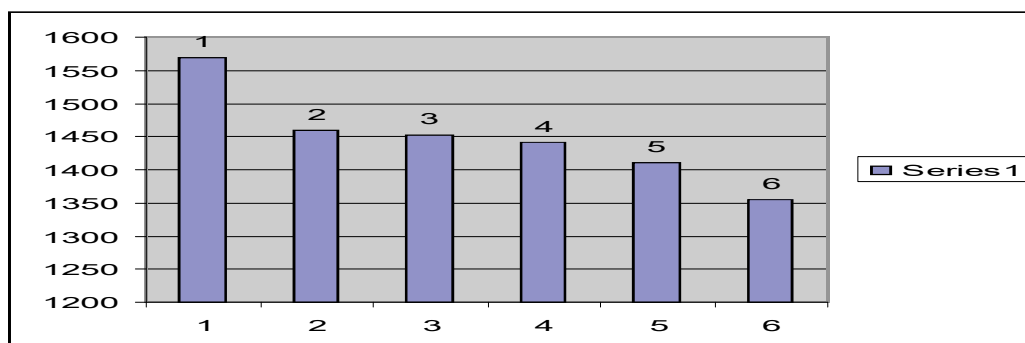
Iz prezentiranih zbirnih rezultata procjene učenika seoskih, prigradskih i gradskih škola (Tabela 1) izdvojili smo zbirne frekvencije negativnih i pozitivnih osobina nastavnika, s ciljem njihovih upoređivanja, grafičkog prikazivanja i izvođenja adekvatnih zaključaka vezanih za naše istraživanje. U okviru modaliteta *ljudski kvaliteti* nastavnika, učenici su vršili procjenu negativnih osobina nastavnika, i to indikatore pod rednim brojem 7 - nestabilnost, hirovitost, osjetljivost; 13 - egoizam, zatvorenost, nepovjerljivost; 14 - nepristupačnost, nedruštvenost, netolerantnost; 21 - sklonost podilaženja; 28 - razdražljivost, gnjev, osvetoljubivost i 29 - agresivnost, nestrpljivost i nesigurnost.

Tabela 3. - Procjene učenika indikatora modaliteta *ljudski kvaliteti* nastavnika - negativne osobine

Gradske, prigradske i seoske škole - Zbirni rezultati - negativne osobine													
I N D.	Lične osobine nastavnika: <i>Ljudski kvaliteti</i>												
	A		B		C		D		E		SV	SV	rang
	f	fx5	f	fx4	f	fx3	f	fx2	f	fx1			
7	68	340	139	556	161	483	87	174	16	16	471	1569	1
29	66	330	127	508	131	393	82	164	65	65	471	1460	2
28	66	330	122	488	137	411	77	154	69	69	471	1452	3
14	43	215	131	524	146	438	114	228	37	37	471	1442	4
21	53	265	109	436	150	450	101	202	58	58	471	1411	5
13	34	170	119	476	136	408	119	238	63	63	471	1355	6
SV	330	1650	747	2988	861	2583	580	1160	308	308	471	8689	

U Grafikonu 3 prikazali smo zbirne rezultate procjene učenika seoskih, prigradskih i gradskih škola o indikatorima *ljudskih kvaliteta* nastavnika - negativne osobine.

Grafikon 3. - Procjene učenika indikatora modaliteta *ljudski kvaliteti* nastavnika - negativne osobine

Na osnovu prikazanih podataka u Tabeli 3 možemo konstatirati sljedeće: prvi rang zauzimaju osobine nastavnika pod rednim brojem 1, i to nestabilnost, hirovitost i osjetljivost; drugi rang, prema procjeni učenika obuhvaćenih uzorkom istraživanja, zauzimaju osobine nastavnika

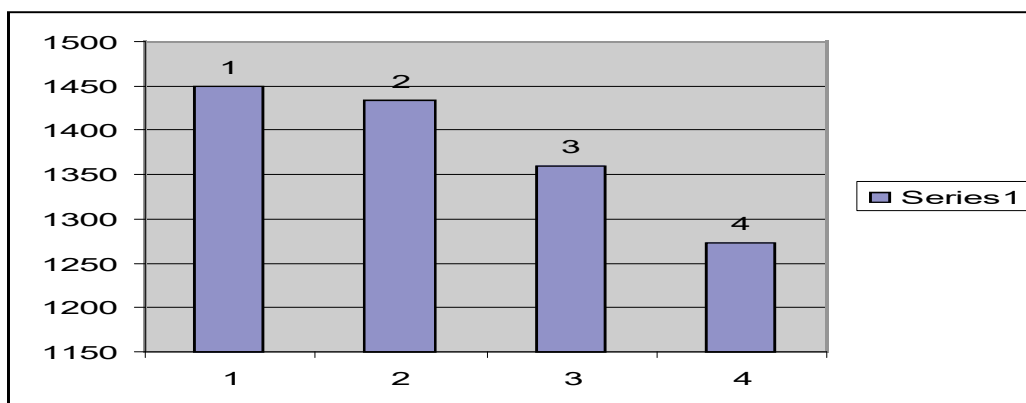
agresivnost, nestrpljivost i nesigurnost; treći rang, prema frekvenciji ispoljavanja, su kod nastavnika osobine razdražljivosti, gnjeva i osvetoljubivosti; četvrte rangirane osobine nastavnika su nepristupačnost, nedruštvenost i nepovjerljivost; peti rang zauzima osobina nastavnika sklonost podilaženju i šesti rang su osobine vezane za egoizam, zatvorenost i nepovjerljivost. U okviru modaliteta *ljudski kvaliteti* nastavnika, učenici su vršili procjenu pozitivnih osobina nastavnika, i to: indikatore pod brojem 6 - originalnost, uzbudljivost, neobičajenost; 11 - stabilnost, pristupačnost, uravnoteženost; 12 - spokojnost, staloženost, strpljivost i 15 - demokratičnost, otvorenost, društvenost. Rezultati procjene učenika prikazani su u Tabeli broj 4.

Tabela 4. - Procjene učenika indikatora pozitivne osobine nastavnika

Gradske, prigradske i seoske škole - Zbirni rezultati - pozitivne osobine													
I N D.	Lične osobine nastavnika: <i>Ljudski kvaliteti</i>												
	A		B		C		D		E		SV	SV bod	ra ng
	f	fx5	f	fx4	f	fx3	f	fx2	f	fx1			
6	56	280	106	424	162	486	113	226	34	34	471	1450	1
11	30	150	158	632	131	393	106	212	46	46	471	1433	2
12	21	105	141	564	126	378	129	258	54	54	471	1359	3
15	36	180	87	348	117	351	163	326	68	68	471	1273	4
SV	143	715	492	1968	536	1608	511	1022	202	202	1884	5515	

U Grafikonu 4 prikazali smo rezultate procjene učenika o indikatorima ličnih osobina *ljudski kvaliteti* nastavnika - pozitivne osobine.

Grafikon 4. - Procjene učenika pozitivnih osobina nastavnika

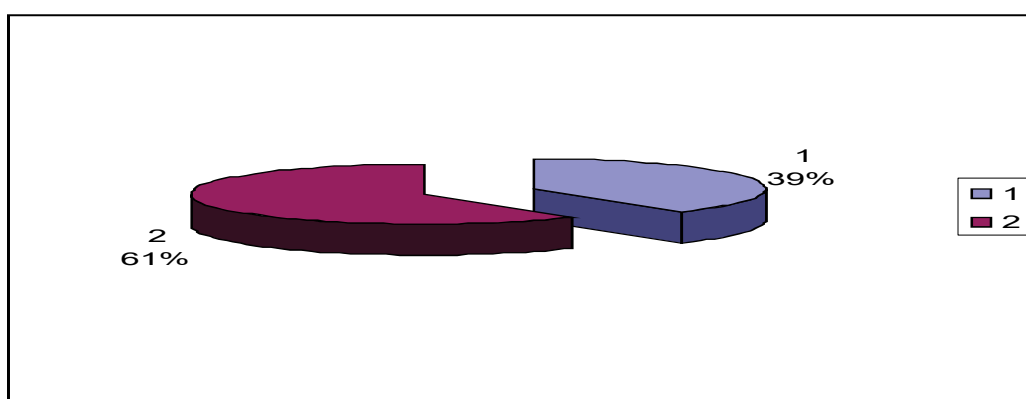
U procjeni pozitivnih osobina u okviru modaliteta *ljudski kvaliteti* nastavnika, koje determiniraju odnose između učenika i nastavnika, kao najprisutnije pozitivne osobine procijenjene su pod rednim brojem 1, a glase da su kod nastavnika prisutne originalnost, uzbudljivost i neobičajenost. Osobine pod rednim brojem 2, tj. stabilnost, pristupačnost i uravnoteženost, zauzimaju drugi rang; osobine pod rednim brojem 3, odnosno spokojnost, staloženost i strpljivost, treći. Najslabiji intenzitet i prisutnost u frekvencijama procjene učenika seoskih, prigradskih i gradskih škola u ispoljavanju kod nastavnika su osobine demokratičnost, otvorenost, društvenost, procjenjivane indikatorom pod rednim brojem 4 i zauzimaju četvrti rang. U Tabeli 5 smo prikazali zbirne frekvencije procjene učenika seoskih, prigradskih i gradskih škola o pozitivnim i negativnim osobinama.

Tabela 5. - Procjene učenika indikatora negativnih i pozitivnih osobina nastavnika

Gradske, prigradske i seoske škole - Zbirni rezultati - pozitivne i negativne osobine													
I N D.	Lične osobine nastavnika: Ljudski kvaliteti												
	A		B		C		D		E		SV	SV bod	ra ng
	f	fx5	f	fx4	f	fx3	f	fx2	f	fx1			
poz	143	715	492	1968	536	1608	511	1022	202	202	1884	5515	2
neg	330	1650	747	2988	861	2583	580	1160	308	308	471	8689	1

U Grafikonu 5 procentualno smo prikazali učestalost i prisutnost u ispoljavanju pozitivnih i negativnih osobina (indikatora) nastavnika u okviru modaliteta *ljudski kvaliteti*.

Grafikon 5. - Procjene učenika indikatora pozitivnih i negativnih osobina nastavnika

U navedenoj tabeli procjene učenika pozitivnih i negativnih osobinama nastavnika, u okviru modaliteta *ljudski kvaliteti* nastavnika, uočavamo da je veća učestalost i prisutnost ispoljavanja negativnih (61%) u odnosu na pozitivne (39%) osobine nastavnika u nastavi i slobodnim aktivnostima. Ovakvi rezultati procjene učenika o osobinama ličnosti nastavnika upućuju nas na zaključak da su uspostavljeni odnosi između učenika i nastavnika determinirani dominacijom osobina autokratskog - moćnog tipa nastavnika, koji učenicima uglavnom nameće aktivnosti, razna pravila, naređuje šta će i kako raditi, ukazuje na nedostatke, kritikuje ih, optužuje za neuspjeh, kažnjava i sl. Ovakve osobine nastavnika često determiniraju subordinirane, autokratske, nehumane, nedovoljno pedagoško-stimulativne odnose između učenika i nastavnika praćene prisilom, fizičkim kažnjavanjem, omalovažavanjem, neugodom, napetom i monotonom radnom atmosferom.

4. ZAKLJUČAK

Pošto je zadatak našeg istraživanja bio da statističkom obradom dobivenih rezultata utvrdimo da li postoji statistički značajna razlika u frekvencijama procjena učenika učestalosti i prisutnosti u ispoljavanju učenika pozitivnih i negativnih osobina nastavnika u okviru modaliteta *ljudski kvaliteti* nastavnika, došli smo do sljedećih zaključaka: da izračunavanjem vrijednosti χ^2 i t-vrijednosti nismo utvrdili značajna odstupanja empirijskih od očekivanih frekvencija u procjeni učenika indikatora ovog modaliteta, čime konstatiramo da hipoteza, kojom smo očekivali da se neće utvrditi značajna odstupanja u procjeni empirijskih od očekivanih frekvencija u procjeni učenika indikatora modaliteta *ljudski kvaliteti* o ličnim osobinama nastavnika kao determinati odnosa između učenika i nastavnika u nastavnoj praksi, je potvrđena. Komunikacija između

učenika i nastavnika je pretežno jednosmjerna i nasilna. Procijenjene dominirajuće negativne lične osobine nastavnika u okviru modaliteta *ljudski kvaliteti* iniciraju i determiniraju nedovoljno pedagoško-stimulativne odnose između učenika i nastavnika praćene prisilom, fizičkim kažnjavanjem, omalovažavanjem, neugodom, napetom i monotonom radnom atmosferom, koji dominiraju uglavnom u nastavnoj praksi i nastavi stare škole.

5. LITERATURA

1. Babić, V. (1983). *Međuljudski odnosi u školi*. Sarajevo: Svjetlost.
2. Bandur, V.(1991). *Savremene didaktičke teorije*. Sarajevo: Naša škola (3-4).
3. Bratinić, M. (1997). *Analiza interakcije između nastavnika i učenika*. Zagreb: Pedagoški rad (3-4).
4. Enciklopedijski riječnik pedagogije (1963): Zagreb: Matica Hrvatska
5. Filipović, N. (1980). *Didaktika 2*. Sarajevo: IGKRO Svjetlost.
6. Gudjons, H., Teske, R., Winkel, R. (1994). *Didaktičke teorije*. Zagreb: Eduka.
7. Pedagoška enciklopedija (1989). Sarajevo: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva
8. Havelka, N. (2000). *Učenik i nastavnik u obrazovnom procesu*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
9. Musić, H., Muratović, A. (2010). *Komunikacija u nastavi*. Tuzla: OFF-SET.
10. Musić, H. (2011). *Autoritarna i demokratska komunikacija u nastavi*. Tuzla: OFF-SET.
11. Ilić, M. (2000). *Responsibilna nastav*. Banja Luka: Univerzitet u Banja Luci.
12. Vilotijević, M. (1999). *Didaktika 1, 2 i 3*, Beograd: Učiteljski fakultet.

Korespondencija:

Husejn Musić
URSC „Midhat Hujdur-Hujka“
88104 Mostar
Tel.: 061/413-345
E-mail: Husejn.Music@unmo.ba